

2 / 352

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

8/2024

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTI

8/2024

Hamdamova Sh.S.	Tohir Malik ijodida ilmiy fantastik kashfiyotlar talqin	272
Ismonova Y.A.	Abdulla Qodiriyning "Mehrobdan chayon" romani tahlili	277
Mirzayeva S.R.	The character of sabir in Abbaskhan Nasirli's novel "Idrakdir musibate mizan"	281
Otanazarova S.O.	Dog'iy adabiy manbalari tadqiqi	287
Umarov U.A.	Qahramonning sayohati arxetipining badiiy tahlili	292
Авезова Д.С.	Кто скрывается под псевдонимом?	297
"NAVOIY GULSHANI"		
Bekova N.J., Almaz u.B., Ibroimova M.N.	Alisher Navoiyning tabir g'azallari tahlili ("Devoni Foniyy" dagi "Dar tavri Xoja" va "Dar tavri Maxdumiy" g'azallari misolida)	305
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Sadibaqosev H.Sh.	Dunyo xavfsizlik arxitekturasida sharq modellarining o'ziga xos xususiyatlari	309
Hasanov Sh.Sh.	Siyosiy ziddiyatlarning kelib chiqish sabablari	314
Ganiev A.A.	Acculturation strategies of uzbek immigrants in south korea: navigating cultural adaptation through berry's model	318
TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Rustamova M.M.	Participation of women of samarkand region in society and science	324
Shamsiyeva Z.A.	"Kuyovnavkar" marosimi etnografik tahlili (Buxoro vohasi misolida)	328
PEDAGOGIKA *** PEDAGOGY *** ПЕДАГОГИКА		
Saparniyazova A.	Maktabgacha yoshdagi bolalarni ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning metodik modellari	332
Saparniyazova A.	Ilm-fan va tabiat markazlarida ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda roli o'yin vositalaridan foydalanish	337

Navoiy gulshani

ALISHER NAVOIYNING TABR G'AZALLARI TAHLILI

(“Devoni Foni”dagi “Dar tavri Xoja” va “Dar tavri Maxdumiy” g'azallari misolida)

Bekova Nazora Jo'rayevna,

Buxoro davlat universiteti professori, f.f.d.

Almaz ulvi Bunnatova,

O'zboyjon Milliy Ilmlar

O'zboyjon-Turkmaniston-O'zbekiston

adabiy aloqalar bo'limi mudiri, Baku davlat universiteti professori, f.f.d.

Ibroimova Mahliyo Najmiddinova,

Buxoro tuman 9-umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Tavr – hol-ahvol, qiyofa, suvrat, biror narsa atrofida aylanish, tarz, yo'sin, usul, tartibni, odat (manera)ni anglatadi. Adabiyotshunoslikda biror she'rning mohiyati uslubini olib, shu yo'sinda asar yozishdir. «Devoni Foni»da shunday g'azallar mavjud. Masalan, «Dar tavri Xoja», «Tatabbu'i Maxdum, dar tavri Xoja». Bunday g'azallarda vazn, qofiya (radif) mezon qilib olinmaydi, balki uslub, mazmunni she'riy talqiniga, uslub, rangga rioya qilinadi. Bu adabiy yo'l shoirlarning o'zaro musobaqasi yo'sinida bo'lib, mazmun o'zgalik, jilolarini yangicha talqinini yaratishga undagan. Yangicha talqinda esa timsollar, badiiy vositalar, bayondagi adolarga alohida e'tibor qilish kerak bo'lgan.

Ushbu maqolada biz “Devoni Foni”dan o'rin olgan 5-6-tavr g'azallar bo'lmish “Dar tavri Xoja” hamda “Dar tavri Mardumi Nuran” g'azallarini tahlil qilishga va nashrlardagi matnini qiyoslashga harakat qildik.

Dar tavri Xoja

Maro, ki g'arqa shudam dar miyoni bahri sharob,
Xalos kay buvadam juz ba kishtii mai nob?

Rumuzi nash'ayi may, ey, ki dar nameyobi
Kunun, ki jomi mayat mediham ba kaf, daryob!

Daromady chu ba dayri mug'on ba sajdayi but,
Ishorat ar kunadat piri dayr, ro'y matob!

Dilam zi sina burun shud, ki go'shaye girad,
Zi abro'yi tu shudash joy, go'shayi mehrob.

Xush on shabe, ki man az sarxushi hamesudam
Du dida bar kafi poi habibu o' dar xob.

Xarob gasht zi may soqiyu, dilam z-o' mast,
Chi aybi bexudi az dil, ki hast masti xarob?!

Biguftamash: chi shitobat ba raftan ast, ey umr?
Biguft: umr chu gufti mago', digar mashitob!

Biyo, ki maxfii du kavnat oshkor kunam,

NAVOIY GULSHANI

Ba sharti on, ki naxustam dihi du jomi sharob

Hisobi subha bimon, zohido, fano bigzin,
Zi toatu tuvvi Foni, dar in jahon chi hisob?

Xush on shabe, ki man az sarxushy hamesudam
Du dida bar kafi poi habibu o' dar xob.

Xarob gasht zi may soqiyu dilam z-o' mast,
Chi aybi bexudy az dil, ki hast masti xarob.

Biguftamash: chi shitobat ba rafta ast, ey umr?
Biguft: umr chu gufty, mago' digar mashitob.

Biyo, ki maxfii du kavnat oshkor kunam,
Ba sharti on ki naxustam dihy du jomi sharob.

Hisobi subh bimon, zohido, fano bigzin,
Zi toati tuvvi Fony, dar in jahon chi hisob?
(Alisherv Navoiy. MAT. XX tomlik. 19-tom. Toshkent: "FAN", 2002. – B.74)

20 tomlik	15 tomlik
Ba rafta ast	Baraftanat
Dihi	Dihi
Jomi sharob	Jom sharob
Subh	Subha
Bigzin	Biguzin

Mazkur g'azalda ko'rinib turganidek, nashrlar orasida yuqoridagicha matniy tafovutlar mavjud. Ushbu tafovutlar ham ma'noga, ham vaznga ta'sir qiladi.

G'azal tarjimasi

1. Men sharob dengizi o'rtasida g'arq bo'lganman,
tiniq may kemasi yordam qilmasa, qachon xalos bo'laman?

Sharh: ushbu g'azalda ko'rinib turganidek, rindona g'azal bo'lib, maydan sarxush bo'lgan va shu qadar ko'p may ichganidan uning dengiziga g'arq bo'lgan kabi holga tushgan kishi tilidan aytilyapti. Bu yerda ikkita asosiy detal bor: 1) "sharob dengizi", 2) "may kemasi". Sharob (uzum suvidan olinadigan quyuvchi mast qiluvchi ichimlik) dengiziga g'arq bo'layotgan lirik qahramon may (tiniq, shaffof mast qiluvchi ichimlik). Ushbu o'rinda "Xo'sh nega sharob dengizida g'arq bo'layotgan lirik qahramon najotni may kemasidan kutmoqda?", degan savol tug'iladi. Bu savolga javob topish uchun "sharob dengizi", "may kemasi"ning ramziy ma'nolari nima ekanligini topish kerak bo'ladi. Bu sharob va may, albatta, ramziy ma'noga ega bo'lib, bu haqida navbatdagi baytda muallifning o'zi ham so'z yuritadi.

2. Ey may nash'asining ishora va ramzlarini topa olmagan odam,
endi bir piyola mayni qo'lingga beraman, u ramz va ishoralarni topgil.

Sharh: haqiqatda ancha chuqur mushohada yuritishga undaydigan bayt bilan g'azalini boshlagan Navoiy bu yerda "Agar bu ramzlar ma'nosini topa olmayotgan bo'lsang, sering qo'lingga o'sha maydan bir piyola beraman", demoqda.

3. Mug'lar dayridagi jononga sajda qilmoq uchun kirgan
bo'lsang, dayr piri nimaga ishorat qilsa, bo'yin tovlamay ado et.

Sharh: Mug' (otashparast, mayfurush) degan ma'nolarni bildiradi. Ya'niki, ey jononga sajda qilish uchun majusiylar makoniga kirgan odam – solik, "dayr piri" – pir senga nimani buyursa, unga bo'yin tovlamasdan itoat qil.

4. Bir kunjakdan joy olish uchun dilim ko'ksimdan chiqqan edi, qoshing mehrob kunjidan joy oldi.

5. Qanday ajoyib kecha ediki, men kayf bilan ko'zlarimni jonon oyog'iga surtar edimu, u uxlab yotar edi.

NAVOIY GULSHANI

Sharh: Bu yerda ham jonon ishqidan, ham maydan mast bo'lgan "mayxo'r" holati berilgan. Bu yerda "u ajoyib kechni" lirik qahramon go'yoki tamshanib, xumor qilib eslaydi. Bu mast ko'zlar uchun esa yorning oyog'i go'yoki bir mehrob kabidir.

6. May ta'siri bilan soqiy hushdan ketdi, men (esam) soqiydan mast bo'ldim, hushdan ketganning masti bo'lgan dilga bexudlik ayb emas.

Sharh: Soqiyning o'zi maydan shu darajada mast bo'ldiki, bu mastlik oxir uni yiqitdi, hushidan ketkazdi. Mening qalbim asli o'shal soqiyning masti bo'lgan. Endi soqiy hushdan ketganidan keyin men ham bexud – behush bo'lsam, mening bu holatim sira ham ayb emas.

7. Umr (mahjub)ga xitob qilib: «Nima uchun muncha shitob bilan ketyapsan?» dedim. u aytdi:

«Meni umr dedingmi, (endi) «shitob qilma» dema».

Sharh: umr mahbubi – yorga "Nega bunchalik shitob qilasan?" deganimda u aytdiki, "Sen meni yor, mahjub dedingmi, endi mening harakatlarimdan nolima. Men senga nimani ravo ko'rsam shuni rozilik bilan qabul qil." Bu baytda kimgadir yoki nimagadir muhabbat bilan bo'lgangan ko'ngil uni boricha qabul qilishi kerakligi xususida gap ketmoqda.

8. Kel, ikki dunyo sirini ochib beraman, lekin shartim shuki, avval ikki piyola may bergaysan.

9. Ey zohid, tasbehingni ko'p hisoblab (o'girib) o'tira berma, fano yo'lini ushla,

Sen bilan Foniyning toat-ibodati bu jahonda hisobga qo'shilmaydi.

G'azal so'ngida Navoiy zohidga murojaat qilib, "Sen tasbeh sanab, zikrlaringni, toatingni hisob qilib yurmagin. Sen undan ko'ra fano, yo'qlik – o'zdan voz kechadigan darajada Allohga muhabbat bilan bog'lan. Chunki asli foniyy bo'lgan bu jahon va undagi narsalardan uzilgan kishilargina haqiqiy "baqo ganji" bo'lgan Allohning boqiy vuslatiga sazovor bo'ladilar

Dar tavr Maxdumi Nuran

Manu zi hajri mahe nolavu fig'on har shab,
Fig'onu nola rasondan ba osmon har shab.

Zi ishq tozajavone bigo', chy gasht, rasid
Hazor javr ba in piri notavon har shab?.

Payi nazora ba kunjye nihon shavam, ki ravad
Zi bazmi shah ba so'i xona on javon har shab.

Ba ko'i o' manu o', ham ba ko'i dilbari xesh
Az o' nihon manu o', ham zi man nihon har shab.

Zamon-zamon fikanam xeshro ba ko'yash, lek
Sagon burun fikanandam kashon-kashon har shab.

Harifi bazmi tu xoson, maro bas in, ki niham
Sari niyoz bar on xoki oston har shab.

Ba ko'i o', ki hazoron balost, ey Foniyy,
Nagufta tarki saru jon, mashav ravon har shab.
(Alisherv Navoiy. MAT. XX tomlik. 19-tom. Toshkent: "FAN", 2002.-B.76)

20 tomlik	15 tomlik
Tozajavone	Toza javone
Bigo', chy	Bako'cha
Bas in	Basast

G'azal tarjimasi

1. Mening ishim bir oy yuzlining hajridan har kecha nolayu afg'ondir,
fig'onu nolani har kecha osmonga yetkazaman.

NAVOIY GULSHANI

Sharh: ushbu oshiqona g'azalda hajr tunida oh chekayotgan oshiq holi tasvirlanadi. Bu hajr tunida yorning yuzi to'lin oy misoli porlab turadi. Oshiqning nolalari esa o'sha qorong'u osmonga qadar yetadi.

2. Toza ishqdan navqiron yigitga nimalar yetdi, ayt, har kecha bu keksa notavonga minglarcha jabr va zulm yetadi.

Sharh: Bu pokiza ishqdan bu navqiron jismga nima yetdi, deya so'raydi va o'zi unga javob beradi. Undan faqat jabr va zulm yetdi.

3. U go'zal har kecha podshoh bazmidan, o'z uyi tomon o'tganida, bir ko'rib qolish uchun bir kunjakda yashirinib turaman.

Sharh: Oshiq yor yuzini bir lahza bo'lsa ham ko'rish uchun uning yo'liga ko'z tikib, unga intizor bo'lib turadi. Ammo faqatgina uning yo'lini poylab turmasdan, nogahon yor ko'zi menga tushib qolmasin deb yor o'zini panaga oladi.

4. Har kecha men uning ko'yida, u esa o'z dilbarining ko'yida,
men unga ko'rinmayman, u ham menga ko'rinmaydi.

5. Goh-goh o'zimni uning ko'yiga tashlayman, har kecha
uning itlari sudray-sudray meni tashqariga chiqarib tashlaydilar.

Sharh: Har kecha uning vasli uchun uning ko'y-qishlog'ida yor yo'lini poylayman. Ammo uning itlari meni sudrab-sudrab tashqariga chiqarib tashlaydi.

6. Sening bazming ahllari ulug' kishilardir,
boshimni ostonang tuprog'iga qo'ysam, menga shu bas.

7. Ey, Foni, uning ko'yida minglarcha balolar bordir, bosh va joningdan kechmaguncha, har kecha u yerga boraverma.

Bu g'azaldan chiqariladigan umumiy ma'no shuki, uning hijron tunida yor vasliga muhtoj bo'lgan oshiq holati tasvirlangan. Oshiq yorga ne qadar muhtoj bo'lsa ham, ammo yor vasliga yetish uchun turli to'siq va mashaqqatlarga duch keladi.

Oshiq, Ma'shuqa, Rind, May kabi obrazlar ma'shuqa go'zalligining ta'rifi-yu oshiq kechirgan iztirobli hayot tasviri, uning yor ishqida kuygan joni kabi motivlar Navoiygacha ham mavjud bo'lgan an'anaviy motiv va obrazlar. Biroq hamma gap shoirning badiiy vositalarni qo'llay olish mahorati, badiiy tasvir vositalari, u qo'llagan obrazlar sistemasining naqadar serma'no, serjilo o'ziga xos ekanligidir.

2030

UZBEKISTAN RESEARCH ONLINE
uzjournals.edu.uz

Google
scholar

**"SCIENTIFIC REPORTS
OF BUKHARA STATE
UNIVERSITY"**

The journal was composed
in the Editorial and
Publishing Department of
Bukhara State University.

Editorial address:

Bukhara, 200117
Bukhara State University, main
building, 2nd floor, room 219.
Editorial and Publishing
Department.
[https://buxdu.uz/32-buxoro-
davlat-universiteti-ilmiy-
axboroti/131/131-buxoro-davlat-
universiteti-ilmiy-axboroti/](https://buxdu.uz/32-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/131/131-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/)
e-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Printing was permitted
29.08.2024 y. Paper format
60x84,1/8. Printed in express
printing method. Conditional
printing plate – 35,30.
Circulation 70. Order № 30.
Price is negotiable.
Published in the printing house
"BUKHARAHAMD PRINT" LLC
Address: Bukhara,
K.Murtazayev street, 344

